

A 2306

Ämmaemandate küsimus. Lapse kunstlikult toitmine.

Jurjewis (Cartus) a a
„Postimehe“ kirjastus.

1904

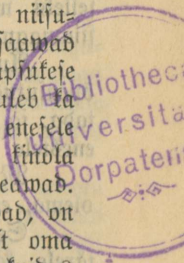
Ämmaemandate küsimus. Lapse kunstlikult toitmine.

Ämmaemandate küsimus.

Dr. H. Koppel.

Ammamooriks, uuemal ajal ämmaemandaks, nimetatakse naeste-rahwaid, kes sünnitajatele nende rasketel tundidel ja pärast seda nõuuandjaks ja abiks on. Kui palju kergitust sünnitajale mõistlik ämmaemand võib tuua, kui palju õnnetust eemal hoida, emast kui ka lapsest, sellest ei maksa siin pikemalt rääkida; sellest jaa-dakse juba küllalt aru. Sellegipärast ei ole õppinud ämmaemandaid maalt pea veel kufagilt leida ja linnadesgi on nende puudus suur. Õppinud arstisid asub juba kaunis leitawalt meie kodumaal, ämma-emandate poolest walitseb aga alles täiesti emenuuistne aeg. Häda- forral kufutakse mõni külaeiti nõuaks ja abiks, kes weel kõige paremini teeb, kui ta midagi ei tee ja loodust oma teed käia lasseb. Ote õnnetuseks on aga nõndanimetatud targad naesed, kes kärsiti awitamä ja korraldama hakkawad — kes loeb neid emasid, kes oma elu ehk terwise nende rumaluse ohwriks on pidanud jätma! Arstide töö- põld on nii laialine ja nende aeg nii lühikene, et nad ainult niisu- gustel kordadel, kus loomulik sünnitamine võimata on, abiks saawad tulla, et nad aga ainult arufordadel ülewaatust sünnitaja ja lapseje eest hoolekandmise üle enese pääle wõiwad wõtta. Siis tuleb ka arsti abi nii kallis, et igäihel mitte wõimalik ei ole seda enesele muretseada, sest arstid on meil era-arstid, kes endid ilma kindla palgata oma igapäewastest siissetulekutest äraelatama peawad. Ämmaemandatel, kes ainult sünnitajatele abi ja nõuu annawad, on palju rohkem aega nende juures wiibida, esimest hoolekandmist oma pääle wõtta ja pärast selle üle walwada, et kõik nii sünnib, kuidas tarwis. Mis pärast ei ole aga õppinuid, asjatundjaid ämmaemandaid weel maalt leida?

Wastuseks kuuleme selle küsimuse pääle pea igalt poolt: „Selle- pärast, et neid weel ei tarwitata, et nad weel kufagil omale üles- pidamist ei leia.“

Nagu mitmelt poolt sellekohaste nähtuste üle kuuleme, on see vastus põhjendatud. Aga küsimine peame siisgi, kas siis need olud, mis ehk praegu kusagil nurgas ämmaemanda elamise võimatuks teevad, endid kuidagi muuta ei lase, kas peame selle otjusega rahule jääma ja waguasi asju oma soodu edasi minna lastama?

Ka arstisid ei arwatud weel mõni aeg tagasi maal ära elada saawat, nüüd ei ole aga kusagil enam suuremat ringkonda ilma arstita. Minult etterääkimise läbi on wähestes kohtades arsti tulu inimestele niiwäärt selgeks teha suudetud, et wallad, wõi kihelkonnad, arstide ametisse kutsumiseks tarwilikud rahajummad kokku wõtsiwad. Inimesed tahawad enne ise ära näha, ise tunda saada, mis kasu neil oma ringkonnas olewast arstist on. See on harilik nähtus, et kusagile maale elama asuw arst omale abitarwitajate ringkonna alles nagu kaswatama peab. Kes kord hädas arsti käest abi on saanud, lähed tarbeks jälle jümna abi otsima, kes naabrite juures arsti tegewuse tulu näinud, ei taha ka ise sellest edaspidi ilma jääda. On arst mõne aasta nii töötanud ja oma ametit auu sees pidanud, siis ei ole tal enam tööpuudust ja töö toob ka leiba. Haigete arw ei ole tõesti mitte suuremaks läinud, on aga õpitud asjatundjast abist lugu- pidama. Kas ei oleks lugu ämmaemandatega just niisamafugune? Tõesti küll.

Maal asuwad arstid, kes ämmaemandate tulu tunnawad, kaebawad wäga nende puuduse üle. Asjatundjaid ämmaemandaid on isegi linnades wähe leida, ning nendel on jäänud niipalju tegemist, et nad maale wäljajõita mahtigi ei saa, ehk olgu siis, et neid iseäraline taju selleks meelitab.

Ämmaemandate küsimus on kui wäga põlew küsimus Siwimaa arstipäewadel arutamise alla wõetud ja on aastate kaupa tema kallal selleks walitud komisjonid töötanud, aga korraldada ei ole teda siiamanigi weel suudetud.

Ämmaemandate puuduse põhjuseks on pääasjalikult leitud: esiteks õpeasutuste puudus, kus selle elukutse walijad end wõiks ettewalmistada, ja teiseks tegewuse piirkondade puudus, kus nad oma töö läbi enestele ülespidamist wõiks leida.

Muidugi mõista, pidi hakatuses õpeasutuste küsimus otjustatud olema, enne kui kohtade muretsemise juurde minna tarwis oli.

Sellekohaste riikliste määruste järele on meil oma erihariduse järele tahte järku ämmaemandaid. Esimese järgu ämmaemandate õppimine wõtab niipalju aega ja kulu, et niijugused ämmaemandad pärast sündsajaid kohtasid suuremates linnades leiawad; meie tarwituste ja olude järele wõib meil pääasjalikult teise järgu ämmaemandatest juttu olla, kelle õppimine liig suuri kulusid ega suuremat eelharidust ei nõua, ning kes wähemate fissetulekutega lepiwad.

ka suureks takistuseks on olnud, on kahtlemata. Selle-aastastest õpilastest on ainult viies osa Läänemere kubermangudest.

Et nende õpeasutuste ja nende põhjustkirjade kohta Eesti keeles pea midagi ei ole kirjutatud, mis laiemates ringkondades oleks tuttavaks saanud, siis ei ole ülearune, kui siinsete õpeasutuste kohta pääasjalikud teated üles panem, mis mulle nende juhatajate poolt sellekohase palve pääle lahkesti tarvitamiseks on saadetud.

Ragu Gestimaa ämmaemandate-õpeasutuse praegune juhataja Dr. R. parun Reyslering teatab, on see õpeasutus kadunud Dr. med. W. Knüpper'i eestvõtmisel Eesti rüütelkonna poolt 1901 aastal asutatud ja peetakse selle rüütelkonna ja Tallinna linna kulus üleval. „Eiotsja oli otsustatud, kuus woodit ilma maksuta abiandmiseks sünnitajatele sisse seada, aga warsti nähti, et sellest ei saanud ja otsustati siis, kui enam waba-woodisid ei olnud, ka maksu eest, 60 kop. päewas, sünnitajaid vastu wõtta. Praegu on asutuses 12 woodit, mille arv tarbeforral aga kuni 16-ni wõib suurendatud saada.

Arapeetud on siiamani kolm kursust. Esimeses saiwad õpetust 8, teises 12 ja kolmandamas 10 õpilast, kellest praegu suurem jagu maal oma ametit peab. Praegu alustawas 4-das kursuses on 12 õpilast, kellest kahjuks aga ainult 2 pärast õpetuse lõppu maale minna tahawad. Et asutuse pää-ülesandeks on, just maa tarwis ämmaemandaid ette-walmistada, siis ei täida ta oma ülesannet mitte, kui see nii edasi lähleb. Nii pikalt kuni kihelkonnad, wallad jne. mitte kohustatud ei ole ämmaemandaid kindla palgaga ametisse panema, saab küll nende hull wäike olema, kes maale oma ameti läbi waewaliski ülespidamiski otsima lähewad. Loodetawasti jõuab ämmaemandate ametisse seadimise eelnõuu Gestimaal, kus praegu selle kallal agarasti tööd tehakse, warsti soowitawale lõpule.“

Geskirjad Gestimaa Tallinnas asuwa ämmaemandate kooli wastuwõtmise, õpetuse ja wäljalaskmise kohta.

Seletawat kui ka tegelikkõ õpetusti ämma-asutuse õpilastele annawad õpeasutuse juhataja, pääle selle tema ülewaatusse all 1—2 arsti ja 2 õppinud ämmaemandat.

Ämmaõpilaste õpetus on Eesti keeli, ometi hakatakse aega mööda, nii kuidas võimalik näitab, õpetust Wene keeles andma, kuid jellel tingimisel, et keel takistuseks ei wõi olla nende õpilaste wastuwõtmisel, kes Wene keelt mitte ei mõista.

Õpilaste arv on kahetja pääle määratud. Nõuukogu otjuse järele wõib aga õpilaste arwu tarwituse järele suurendada.

Õpilasteks võetakse vastu Vene riigi alamaid, ilma seisuse ehk usu pääle vaatamata, kes 18—35 aasta vanaduses on ja Eesti keelt mõistavad.

Tä h e n d u s: Vastuvõtmisel antakse neile talupoja = seisusest liikmetele eesõigus, kes Gestimaa rüütelkonna, mõne walla ehk linnawalitluse kullul õppima on saadetud, ehk kes mõne arsti poolt ämmaemandaks õppimiseks hearanis sündsaks on tunnistatud.

Need, kes asutusesse õpilasteks astuda soovivad, peavad kuni 1. juunini sellekohase palwekirja direktori nime pääle sisse andma. Palwekirjale tulewad ligipanna: a) elamisestunnistus (Aufenthaltschein), b) ristimisetaht, d) kolblusetunnistus (Sittenzeugniß), e) abielulistel tunnistus, et mees õppimiseks luba annab, g) røugepanemise-taht.

Õpilasteks astuvad peavad Eesti keeli lugeda ja kirjutada mõistma ning liht-rehkendust tundma. Õfikud, kellel wigasid küljes on, mis neid nende ametikohuste täitmises võiks takistada, ei võeta mitte vastu.

Nende õpilaste aastane kooliraha, kes Gestimaa rüütelkonna, mõne walla ehk linnawalitluse kullul õpivad, on ühe õpekursume eest, ühes tarviliste instrumentidega, 150 rubla aastas, mis pooleaastate kaupa peab ettemakstud saama.

Tä h e n d u s: Õpilasi, kes oma kulu pääl õppida tahavad, võetakse ainult vastu, kui selleks ruumi on ja määratakse nende õppimise ja ülespidamise eest nõutava maksu juurus kuratoriumi poolt ära.

Täis õpekursume kestab 9 kuud, j. o. 1. septembrist kuni mai lõpuni, ja on seletuslik ning tegelik.

Suvekuudel tahetakse tegewuses olevate ämmaemandatega kordamiskursusi ja tegelikka harjutusi ärapidada.

Õppimise ajal peavad õpilased juhatause nõudmisi ja eeskirju täitma ja võivad hooletuse ehk vastupanemise puhul väljaheldetud saada. Riijugusel forral ei saa nad sisse makstud õperaha mitte enam tagasi.

Igaastane lõpuksam tehtakse komisjoni ees, mille liikmeteks Gestimaa arstivalitluse inspektor, õpeasutuse juhataja ja õpetust andjad arstid on.

Pääle äratehtud eksami saab iga õpilane eksamineerija komisjoni liikmete poolt allakirjutatud teise järgu ämmaemandate tunnistuse, mis talle ämmaemanda ameti pidamiseks õiguse annab.

Riia linna-haigemaja sünnitajate-jaoskonna juures olew ämmaemandate kool, asutatud 1902.

Kooli põhjuskirja esimene § ütleb, et õpeasutus kohalikkude elanikkude jaoks ämmaemandate ettevalmistamiseks asutatud on, sisse miste asjade ministeriumi poolt 10. augustil 1901. aastal teise järgu ämmaemandate jaoks ülesseatud määruste põhjal. (Sisemiste asjade ministeriumi arsti-departementi ringkirja lija 10. augustist 1901 a.,

nr. 1791.) Kooli kursus kestab 9 kuud. Õpetus seisab Riia linna-haigemaja sünnitajate = jaoskonna juhataja arsti ülewaatuse all; õpetust antakse ka üleüldse haigete rawitsemises. Koolil on õigus, õpilastele pääle seaduslikkude määruste järele ettewõetud eksami, ametlisi tunnistusi wälja anda. Wastu wõetakse õpilasteks Weneriigi alamaid, kellel igas riigijaos elamisõigus on, ilma usu ehk seisuse pääle waatamata. Õpilaste arwu määrab Riia linna-haigemaja walitsus. Õpilased peawad õpeasutuses elama. Kes õpilasteks tahawad saada, peawad Riia linna-haigemaja sünnitajate-jaoskonna juhataja arsti nimepääle oma käega kirjutatud palwekirja sisse saatma, millele ligipanna tuleb: a) elamisetunnistus, b) ristimisetäht, d) kohaliku politsei tunnistus eluwiihide kohta, c) abielulistelt — mehe lubatäht, g) leskedelt — mehe surmatunnistus, h) alaealistelt — wanemate ehk eestkostjate lubatäht, i) arstlik tunnistus, et ameti-kohtu täitmast takistawaid haigusi ega wigastusi ei ole, k) kaks päewapilti. Sisse astujad peawad lugeda ja kirjutada mõistma ning lihtrehtendusi tundma. Maksu suuruse, õpetuse kui ka ülespidamise eest, määrab Riia linna-haigemaja walitsus. Praegune kooliraha on 150 rubla kursuse eest, ja 50 rubla weerandaastas ülespidamise eest. Kool ei saa kuskilt abi, waid peab ennast koolirahast ülewal pidama. Kooli wõetakse kaks korda aastas, aprilli ja oktobri kuu alustuses, uusi õpilasi wastu. Õpetus on kolm esimest kuud suusõnaline ja näitline ning alles neljandamast kuust pääle tegeline.

Liivimaa rüütelfond on sünnitajatele asjakohase abiandmise korraldamisega sel wiisil tegeliku hakatust teinud, et ta Riia ämma-õpilaste koolis iga aasta 8 õpilast omal kulul selleks ametiks õpetada laheb. Koolijuhataja peab seda suureks puuduseks, et koolis weel Gestikeeli õpetust ei anta ja nii ka rüütelfonna poolt kooli jaadetud õpilased üksi Liivimaa lõunapoolsest Lätikeelt kõnelewast jaost wõiwad olla, kuna koolis õpetajatest siinamaani keegi weel Gestikeelt ei mõista; loodab aga warsti sellepoolest parandust tuua wõiwat. Kooli pää-ülesandeks on maa jaoks ämmaemandate ettevalmistamine, sellepärast ei ole ka kindlat määrust õpekeele kohta, waid katjutakse seda neis keeltes anda, mis maal räägitakse. Siinamaalsed kooli lõpetajad on pääle ühe kõi Riia linna ehk Lõuna-Liivimaale elama ajunud. Praeguses kursuses on 2 õpilast ka Põhja-Liivimaalt — 1 Wändraast rüütelfonna kulul, ja teine omal kulul Kanepist.

Jurjewi ülikooli naistekliiniku juures olewa ämma-õpilaste kooli eeskirjadest

olgu pääasjad siia ülespandud:

Wastu wõetakse õpilasteks isikuid 18—35 aasta wanaduses, ükstäis, kas nad tüdrukud, abielumaised ehk lesed on. Kooli sisse-

astujad peavad sellekohased palwefirjad oma allfirjaga hiljemalt 1. juuliks ülikooli naistekliiniku direktorile ära andma, ning nendes ära tähendama, kas nad esimese ehk teise järgu ämmaemandaks õppida tahavad. Palwefirjale tulewad juurde panna: 1) ristimisetäht, ja abielulistel ehk leskedel weel pääle selle laulatuse-tunnistus ning leskedel mehe surmataht. 2) alaealistel wanemate ehk eestkostjate lubataht, abielulistel — mehe lubataht. 3) kubeneri ehk politseimeistri poolt ülespidamise tunnistus (СВИДѢТЕЛЬСТВО О ПОВЕДЕНИИ). 4) arstilik tunnistus terwise üle. 5) rüugepanemise-täht. 6) kooli-tunnistus, kus õpilane käinud — esimese järgu ämmaemanda õpilased peavad vähemalt tütarlaste-gümnaasiumi nelja alumise klassi kohalised õpetust jaanud olema, teise järgu õpilastelt ei nõuta nii suurt eelharidust. Kes fodus on õpetust jaanud, neid eksamineeritakse kooli sisseastumisel. 7) 2 õpilase päewapilti tema enese allfirjaga, mis politsei poolt õigeks olgu tunnistatud. 8) kviitung Jurjewi rentereist, et sinna õpetuse ja ülespidamise raha 250 rbl. sisse on makstud. 9) elamise tunnistus (ВИДЪ НА ЖИТЕЛЬСТВО). 10) maksualuste seijuste liitmete fogufonnast wäljalaskmise tunnistus (УВОЛЬНИТЕЛЬНОЕ СВИДѢТЕЛЬСТВО).

Kooli ei wõeta wastu õpilasteks neid, kelle puundulik terwis ametikohuste täitmist takistab, ega raskejalgsed; abielucaeised, kes kooliajal käima pääle jaawad, peawad koolist lahtuma. Ei wõeta kedagi õpilaseks wastu, siis antakse temale sisseantud tunnistused ja sissemaksetud raha tagasi. Õpilased peawad õpeafutuses elama, wõiwad jäält ainult ülemuse lubaga wälja minna. Sugulastega wõiwad nad kliinikus selleks määratud ruumides kofku saada. Õpilased, kes neile antud eestfirjade järele ei ela, heidetakse koolist wälja, ilma et neile sissemaksetud operaha tagasi maksetaks. Õpilased peawad fordamööda sünnitajate ja haigete juures walwama. Õpetust annawad naistekliiniku direktor, tema abi ja kliiniku õppinud ämmaemand. Õpetuse lõpetamisel eksamineeritakse õpilasi ülikooli arstijaoskonna poolt nimetatud komisjoni ees ja antakse neile sellekohased tunnistused wälja, mis neile maal kui ka linnas ämmaemanda-ameti pidamise luba annawad. Õpeaeg festab 9 kuud — augustist kuni mai lõpuni, nihästi esimese, kui ka teise järgu õpilastel. Wastu wõetakse kurjuse pääle 30 õpilast. Õpekeel on Wene keel.

Ämmaemandate koolide küsimus oleks selle järele eijotja wähe-malt jaolt juba kaunis forraldatud; kes jeda ametit õppida tahab, see leiab selleks wist ka wõimalust. Ainult Liuwimaa põhjapoolse, Gestikeelt rääkiwa oja, seisukoht on weel halb, sest ei jäält ilma mõne wõõra keele mõistmata ämmaemandaks õppida raske on. Kui küll Riias edaspidi ka Gesti keeles õpetust antakse, on ifka ainult Gesti-keelt mõistwatel õpilastel tarwiline läbikäimine muud keelt rääkiwate

sünnitajatega võimata. Et Viivimaa rüütelfond esiteks viist selle puuduse parandamiseks uut kooli ajutama ei haffa, siis oleks soovitav, et niisama kui Riias, sellekohaste läbirääkimiste järele ka Tallinnas, kus ju Tsestikeelt kõneldakse, Viivimaalt maataksa kulul niisama suur arv õpilasi aastas õppida lastaks.

Palju raskem korraldada kui koolide küsimus, on ämmaemandate kohtade küsimus. Arstide maale-ajumisest oleme lühidalt rääkinud ja näinud, kui raske niisuguse asumise asi on; hõlpsam ei ole ta ka ämmaemandatel mitte. Vääle selle on ametipidamine maal palju raskem kui linnas. Mõeldagu ainult sõitude pääle halwa ilmaga, halva teega, halvade sõiduriistadega, mõeldagu iga abiandmisi raskendavate waeste inimeste olude pääle, kui sääl juures veel arusaamine antud juhatuste kohta puudub. Ei ole siis sugugi ime, kui harva keegi õppinud ämmaemandatest hää õnne pääle kusagile maale elama asub. Pea kõik on süamaani oma leiba linnadest katsumud leida. Sääl ei jää muud nõuu üle, kui et wallad ja kihelkonnad neile maale elama asumise selle läbi kergemaks teewad, et nad vähemalt väikejegi kindla aastase sissetuleku määravad ja korteri eest hoolt kannavad. Kõige parem oleks muidugi, kui teatavas ringkonnas töötavale ämmaemandale korter ja täis, kindel palk määrataks, mille eest ta kõikidele abitarvitajatele ilma ühegi lijamaksuta oma abiandma kohustatud oleks.

Kui suur peaks ühe ämmaemanda aastane sissetulek vähemalt olema ja kuidas saaks kõige hõlpsamini ämmaemandate maale elama ajutamisega hakatust teha? Selle üle oli viimasel Viivimaa arstidepäeval Jurjewis elaw läbirääkimine. Muudel maadel ja esiotja mõne Lätimaal etteõdetud katse järele on selge, et ämmaemandate maale elama ajutamise ja kihelkonna-arstide küsimus üks teisega kõige ligemas ühenduses seisawad. On kusagil arst juba elamas, siis on kõige kohajem, et ämmaemand ka arsti lähedusesse asub. Niisugusel korral võib arst ämmaemandal järjest nõuuga abiks olla, ning ämmaemand jälle arsti eeskirjade sündsja täitmise eest hoolt kanda. Järjest kokkupuutudes ja ettetulewaid juhtumisi läbirääkides, võib mõlemate tegevus tulutoovamaks saada.

On arstil juba väikene haigemaja sisesjeatud, võib ämmaemand haigete talitamise üle ülewaatust oma hoolde wõtta, kui aeg jeda lubab. On ämmaemandal priikorter ja umbes 150 rubla kindlat palka, ning on iga abiandmise eest sünnitamise korral nii wõrd tasu määratud, et ta sellel teel weel 150—200 rubla aastas teenida võib, siis saab juba ämmaemandaid leiduma, kes niisuguse koha pääle elama asuda sooviwad. Maal elawad arstid ei jõua küllalt ämmaemandate puuduse üle kaebada, iga perekonna-isa mäletab hirmuga aegajid, kus tema kui häämeelega juuremaid summasid oleks maksnud,

kui aga asjatundjat ämmaemandat paariks päewaks omale nõuiks ja abiks oleks saanud. Toodakse ka arst appi, see ei saa ometi pikemaks jääda, ja ka kõigeparemate eeskirjade täitmine ei ole harjumata inimestel sugugi kerge asi ja haige on järjestises ärituses, kas ka kõik tõesti nii sünnib, kuidas tarwis.

Ämmaemandate kindla palga kokkusaamine ei oleks mitme naabrukses olewa walla ehk terve kihelkonna pääl mitte liig raske. Soowitati mõnelt poolt, kui mujalt kindlat palka ei peaks saama, ühendusi ajutada, kelle liikmeteks ringkonnas elawad mõisapidajad ja jõukamad peremehed wõi ametnikud oleks. Kui kolm rubla aastas perekonna pääle arvata, kus tarbeforral ühijuse liikmetel abi tajuta oleks, siis saaks wististi tarwilik jagu ojawõtjaid leitama. Riia õpeajutuse juhataja arwas oma läbirääkimise pääle toetades, et kui kusgil ämmaemandat ametisse tahetaks panna ja jelleks riiteltkonna poolt abi palutaks, see wististi maatasjast abi andma saawat.

Mida suurem ämmaõpilaste eelharidus, jeda suurema arusaamisega ja õnnistusega saawad nad oma kohuseid täita. Wahe esimese ja teise järgu ämmaemandate wahel on pääasjalikult nende eelhariduses; õpetust oma ameti kohta saawad nad peaaegu ühewõrra. Selle pääle waadates oleks wäga soowitam, et parema hariduse osalijeks saanud naesterahwad jeda elukutset waliks. Arwati, et wähe lootust olla, et paremat haridust saanud haritud perekondade liikmed maa-ämmaemandate üliwäsket elu ärakanda suudaks ehk jeda oma pääle wõtaks. Meil on aga juba praegu suur hull talupojaseisusest naesterahwaid, kes päris hää hariduse osalisteks on saanud, paljud neist ei tea mis pääle hakata; kas ei leiduks siis nende seast mitte niijuguseid, kes raskusi ei karda ja täie arusaamisega ämmaemanda kohuseid täita suudaks. Iga aasta astub neist nii mõnigi halastaja-õdede hulka, et enamasti wäljaspool kodumaad tegewad olla; kas ei oleks nende eneste ja nende töö kohta süüdsam, kui nad ämmaemandateks õpiksid ja kodurahwa jekka tegewusesse jääksiwad.

Et jeda siamaani nii wähe on süündinud, jelle üle ei wõi imestada. Ämmaemanda ametit täitsiwad meie rahwa seas ikka õige elatanud emakesed — ämmamoorid ehk wanamoorid. Et ka nooremad naesed ehk koguni noored tütarlapsed niijuguse ameti pääle wõiksid hakata, näitas koguni wastuoksa olevat. Elu on aga näidanud, et just nooremad ja keskealsed jelle raske ameti jaoks kõige kohasemad on. Meil puudusiwad enne ämmade-koolid, Jurjewis asuwast koolist ei teatud palju ning see jäi mõnesugustel põhjustel laiematele ringkondadele kättesaamataks; kes siisgi kusgil koolis oli olnud, see jäi juba mõnda suuremasse linna elama. Riid on meil juba kolm kooli käimas. Puudusiwad ka ametipidamise kohad, neid peaks warsti leiduma. Kõike kokkuwõttes peaks meie ämmaemandate küsimuse forraldamine

ligemas tulewitus jõudjal sammul edenema, kui feltskond wähegi seda edendada tahaks, mille üle wist enam kahelda ei wõi.

Ämmaemandate küsimuse korraldamiseks on aga pääle muu weel fihelkonna = arsti küsimuse korraldamist waja. Maal töötawatel ämmaemandatel on raske oma ülesande kõrgusele jääda, kui neil mitte tihti arstidega kokkupuutumist ei ole, kui nende terve tegeuus mitte nagu järjestise arstlise ülewaatuse all ei seisja. Seda õpetab nähtus kohtadest, kus ämmaemandad juba mõnda aega töötawad. Sellepärast on ka meie ämmaõpilaste koolide õpekawadesse sisse kordamise-kursused juba ametis olewate ämmaemandate jaoks sisse wõetud. Mõne aastase ameti järele peaks nad ikka jälle niisuguseid kordamise-kursusi ühes tegema. Et teadusliffude nõudmistega järjest nagu ühendusesse jääda, peab Riia õpeasutuse juhataja Dr. Keilmann tarwilikult, Viimi-, Gesti- ja Kuramaa jaoks kolmekeelsest ämmaemandate kuufirja wäljaanda, kus nende ametisse puutuwad küsimused harutatud jaoks, pääle selle weel ämmaemandatele iga aasta ise-kalendrit trükkida lasta, kus hõlpjasti leitawalt, kõik tarwilikud eeskirjad lühidalt sees oleks.

Wäga kiidetud prof. Schulze kirjutatud Saksaakeelne ämmaemandate õperaamat on juba Gestikeelde ümberpandud ja Tallinna koolis tarwitusel, Lätikeelde ümberpanek olemat praegu käsil.

Nateline waimustus meie kõrgemat haridust saawate tütarlaste seas on kaunis suur, ikka kuulutse aga kaebust, et ühtegi wõimalust ei olemat, kodumaal sündsat tööd ja tarwilist ülespidamist leida — kes enesel tööhõudu tunneb olemat ja kelle waimustuse-tuluke mitte õletule jarnane ei ole, astugu siia töösse. Kui ta pärast, täies tegeuuses olles, oma töö õnnistuserikaste tagajärgede pääle waatab, kui ta näeb, kuidas ameti auu sees pidamine ka ametipidajale sooja tänu ja lugupidamist toob — tõesti, ta ei saa seda kunagi kahetsema. Siotja waadatakse ehk küll weel natuke wõõrastawalt noorema naesterahwa pääle, kes sellesse ametisse hakkab, aga praegu arwab nii mõnigi kõrgemat haridust saanud noor neiu, kes uueaja naesterahwa-õiguste eest wõitlewat kirjandust lugenud, kõiki endiseid komeid kõrwale heita wõiwat. Sõnadega wõidelda ja maha kistuda on hõlbus, näidaku need uuendajad, et neil oma püüetega tõsi taga on, et nad tõsijelt tööle tahawad astuda ja raskesti ei kardata — siin on selleks wõimalust.

Lapse kunstlikult toitmine.

Dr. M. Ostrow.

S lapse loomulik toit on ema rinnapiim, kuid jagedasti tuleb niijugusid kurbe juhtumisi ette, et ema lapsukesele elu kingib, ise aga enda elu kaotab ehk jälle pikemat aega raskest tõbe-woodis waevleb ja mitte ei saa maimukest toita; pääle selle on weel kordasid, kus omal päätoiduse-mure pärast mitte võimalik pole oma last korralikult rinnaga toita. Siin astub kare puudus ette ja nõuab lapse toitmist kunstlikult.

Et meie lapse toitmiseft iseäraldi räägime, siis on sellega juba tähendatud, et lapse ja täiskaswanud inimese toitmise juures wahе on. Mitmesugused uurimised kõhu- ja soolika-wedelikkude üle ja nende mõju kohta seedimise juures on ette wõetud, et wahet lapse ja täis- kaswanud inimese seedimise tegewuses kätte saada, kuid kõigi uuri- miste wili oli, et ühtgi wahet lapse ja täiskaswanud inimese seedimise- wedelikude juures ei leitud nende omaduste poolest, küll aga nende rohkuse poolest. Selle järgi peab lapse toit oma rohkuse poolest täiskaswanu omast lahku minema ja, et lapsel mitte hambaid pole, peab ta wedel olema. Lähem ja suuremalt jaolt kõigil pool saadaw toiduaine on lehmapiim. Et aga rinnapiim ja lehmapiim wäga mitmesugused on nende sees olevate olluste poolest, siis ei wõi lehma- piima mitte puhtalt anda, waid weega segatult, kui mitte ei taheta lapse seedimise-organisid kohe hakatuseft pääle ära riffuda. Särmine tabel näitab wahet inimese- ja lehmapiima wahel.

100 jao piima sees on:

munawalget	raswa	piimafuhtrut	tuhfa
Inimesepiima sees . . . . . 1.6—2.2	2.6—4.3	—6.09	0.14—0.28
Lehmapiima sees . . . . . 3.2—3.5	3.6—4.5	3.5—4.5	0.6—0.7

Arwud näitawad meile, et lehmapiim ainult fuhfrujagude poolest waesem on, muud ollused aga kahewõrra ja rohkem weel olemas on kui rinnapiimas. Arwame siia juurde weel, et lehma- piimas munawalge lapsukesel kõhus suuremates tükkides wanub ja mitte wäiksetes ebemetes, nii kui rinnapiimas, seega seedimise-wede- likudele rohkem vastu paneb. Ja mõtleme weel selle pääle, et uuemate uurimiste tõttu otjusele on jõutud, et keemialine munawalge- jagude kofkusead iga loomatõuu juures isefugune on, nii et ühe tõuu loomal raske on, teise tõuu munawalge-jagusid seedida ja enda

organismuse ülesehituseks tarvitada (assimiliren). Selle järgi peab kunstlikult toidetava lapse seedimine palju rohkem tööd tegema, et niisama palju toitu omandada kui rinda imew laps kerge waewaga saab. Pääle selle leidis seesama uurija (Dr. Wassermann — Berlinis), et piiselukate vastuseismise jõud külgehakkawate haiguste vastu rinda-imewa lapse juures palju juurem on, kui kunstlikult toidetava lapse juures. Siisame süa juurde weel, et lehmapiima, ka kõige suurema hoole juures, mitte nii puhtalt ja wärskelt lapsukeste toitmiseks ei saa tarvitada, kui seda rinnapiim on, siis mõistame, miks pärast suremus kunstlikult toidetawate laste seas nii wäga suur on, kuidas seda arwud Müncheni laste kohta näitawad (waata „Terwis“ nr. 6); need arwud on aga ka teistes paikades niisamajugused, kus neid üleüldse üles tähendatakse. Nii siis leiawad Dr. Wassermann theoretikalised uurimised igapäewases elus täieliselt kinnitust nende tõsiduses.

Kõigist sellest selgub, et kunstlikul lapsetoitmisel ijeäranis suurt hoolt peame tarvitama, kui noort elu tahame alal hoida. Järgmised nõudmised peawad vähemalt täidetama, kus lehmapiimaga last toidetakse: Lehmi peab ka suwel kuiwa põhuga söödetama, sest karjamaal käiwate lehmade piim annab soolikas palju tuult ja teeb jagedasti kõhu lahti; lehmadele, kelle piima lapse toitmiseks tarwitatakse, ei pea mitte jolki, ei ka mitte õlle- ja wiinakodade praaka antama, sest see rikub piima ära; on parem mitte ühe lehma piima tarvitada, waid paari oma segada, et sel korral, kui üks lehm kuidagi mitte terve ei juhtu olema, teise piima lapsele edasi anda on; saab aga laps ainult ühe lehma piima ja peab siis järsku wahetama, siis võib lapsuke haigeks jääda, sest et piim mitmesugune on. Lehmi peab puhtalt hoidma ja jagedasti puhast põhku neile alla panema; enne lüpsmist pestagu udar ja nišad hoolega puhtaks, et mitte lüpsiajal musta piima sisse ei jattu; lüpsinõud peawad puhtad olema ja jagedasti keewa weega hautatama, ka lüpsja käed ei tohi puhtujeta olla. Dtskehohe pääle lüpsmist waja tarwilik oja piima lapse jaoks ärakeeta, sest muidu siginewad piima sees kõiksugu piiselukad ja rikuwad piima ära. Piima keetmine ei tohi mitte wäga kaua kesta, sest kaua kestwa keetmise läbi muutub piim nõnda, et ta raske seedida on. Piima peab lastma kõige rohkem 3—5 minutit keeda, sest siis on ta koguini kergem seedida kui toores piim; niisugune lühikene aeg keenud piim wanub kõhus kergesti ja peenetes ebemetes, mis kerged seedida on.

Alastat 15—20 tagasi walitjes prof. Sorhleti õpetus, et piima on tarwis wäga tugewasti keeta ja mitte vähem kui 3—4 tundi. Piim oli siis küll kõigist piiselukatest puhast ja wõidi teda koguini külmas paigas kauem aega alal hoida, kuid igapäewane elu õpetas ka siin

jälle teist: lapsed ei kosunud sugugi nii kui arvatud oli; koguni ümberpöördud tuli asi wälja, suurem hulk steriliseeritud piimaga toidetud lastest näitas mitmesugusid haiguse-märksid, nii kui: Skorbut (ЦЫГРА), rachitis j. m. Põhjuseks olivad eelpool nimetatud munawalge-jagude muutused piima sees. — Pääle keetmist tuleb piim ruttu ära jahutada ja külmas paigas alal hoida.

Ümber seltsamal ajal awaldas kuulus laste-arsst prof. Biedert järgmise tabeli, mille järele lapsele tema raske järgi tuleb toitu anda; ta rehkendab iga kilogrammi ($2\frac{1}{2}$ naela) raske peäle 200 grammi ($\frac{1}{2}$ naela) toitu ja segab esimesel kuul üks jagu piima 3 jagu weega, teisest kuuni neljanda kuuni 1 jagu piima ja 2 jagu wett, 4 ja 5-dal kuuldel piima ja wett ühepaljuselt; kuundenal kuul 2 jagu piima, 1 jagu wett jne.

Waatame nüüd, mis meie piimast selle järgi saab. 1 jagu piima $\times$ 3 jagu wett saame: 0,8—0,9 munawalget, 0,9—1,1 raswa, 0,9—1,1 piimasuhkrut ja 0,15—0,175 tuhka. Pääle munawalge on toit kõigiti nõrk, sellepärast on siis ka palju mõtete lahkuminekut jelles küsimuses. Ei puudu mitte uuriajad, kes lehmapiima ilma segamata soovitawad, igasugu segamist ainult piimarikkumiseks ja soltümiseks nimetawad; on ka neid, kes selle eest wälja astuwad, et piima lapsele keetmata peab andma. Keetmise läbi saada piima paremad omandused rifutud. Lõpuotsus pole siin weel ühe ega teise arwamise kohta antud, nii siis wõtame endale juhtnõõriks seda, mis kauaaegse tarwituse läbi igapäewases elus on ära proowitud ja kõlblik leitud. Selle järele olgu järgmine kord piima tarwituseks:

Esimese kolme nädala jooksul: 1 jagu piima ja 3 jagu wett,
 4—8 nädalani 1 " " " 2 " "
 3—4 kuuldel 1 " " " 1 " "
 5—6 kuuldel 2 " " " 1 " "
 7 kuul 3 " " " 1 " "

kaheksandal kuul võib segamata piima anda, kui lapse terve on.

Weega segamise läbi saame piima, kus munawalge-jagused paras oja on, kuid raswa- ja suhkrujagused liig wähe, sellepärast on tarwilik, segatud piimale rõõska koort juurde lisada, ja ka piima-suhkru, mitte aga meie igapäew tarwitawat suhkrut; wiimane rifub kergesti lapsuse seeditumist. Koort tuleb tema häduse järgi juurde lisada: on ta hästi rammus, 1 theelusika täis klaasi piima peäle, lahjemad rohkem — $1\frac{1}{2}$ —2 theelusikatäit; piima-suhkrut theelusika täis klaasi piima peäle. Lapsel on esimestel kuuldel suur tarwidus suhkru- ja raswa jagude järele, kuna munawalget sellest küllalt saab, mis piimas olemas on.

Esimeste elupäewade jooksul ei tohi lapsele mitte wäga palju süüa pakkuda; esimese nädala jooksul ulatab päewa jaoks 300—400

grammi ($3\frac{1}{4}$ —1 nael ehk $1\frac{1}{2}$ —2 klaasi). Eöögi-waheaeg olgu, kui wõimalik, 3 tundi, et lapsukesel seedimise-organid pisut puhata saaks; öösel saagu laps kaks korda süüa, seega 5 korda päewa ajal ja 2 korda öösel, kokku 7 korda, mis ka wäiksele ilmakodanikule küllalt on.

Et piima segamise läbi pääle raswa- ja suhtru-jagude ka muud kaswamise ja kehahituse juures tarwilikud ollused wäheseks jääwad, nagu raud ja woswor, neid isegi segamata piima sees wäga wähe olemas on, siis peab muidugi katsuma neid juurde lijata. Minus toiduaine selle puuduse paranduseks on munarebu. Munarebu on raua ja woswori poolest iseäranis rikas; wiimane on letsitini kujul. Letsitini on aga prof. Bunge arvamise järgi iseäraline tähendus inimese pääaju kaswamise juures; tal on aga küll ka kõige muu kaswamise juures suur mõju. Prof. Zunk Berlinis tegi katseid, kus juures ta ühele jaole lastele munarebuga toitu andis, teisele jaole sedajama toitu ilma munarebuta, kuid selle läbi puuduma jäänud jaod raswa- ja munawalge-jagusi täideti teisel teel ja jääl selgus siis, et need lapsed paremini kaswasiwad, kes munarebuga toitu saiwad.

Munarebu piima jekka panema hakata ei ole warem tarwis kui 4-dal kuul, ja nimelt järgmiselt: munarebu hõõrutakse esiti tublisti wiis minutit ja walatakse 2 klaasi palawa piima pääle, mitte keewa piima jekka; on piim wäga keew, siis läheb munarebu tükki ja ei pääse gumminisast läbi. Kui munarebu piimale lijaks antakse, siis ei ole koort waja, küll aga piimasuhkrut. Ei tarwitata mitte hiljemalt poolest aastast pääle munarebu lapse toidu jekka, siis kosub laps halwasti, on kahwatu ja lödew, sest lehmapiim on ka segamata liig waene tarwiliku jao raua ja woswori poolest.

Hää toidu eest ütsinda muret kanda ei aita mitte, kui lapse eest hoolitsemise juures mitte piinlik puhtus ei walitse, sest piim, mis toitmisest üle jääb ja pudelisse jäetakse, läheb jääl sees hapuks; hapnema hakkawat piima aga ei kannata wäike laps mitte põrmugi, sellepärast peawad lapse jöötmissenduud, s. o. pudel ja gumminisa, hoolega puhastatud olema; gumminisa olgu igakord pääle jöötmissel puhtaks pestud ja seisku kuui järgmise tarwitamiseni klaasis külma wee sees; niisama waja ka pudelit igakord pesta ja puhta, külma weega täita; mõlemaid, s. o. pudelit ja gumminisa, peab wähemalt üks kord päewas soodaga pesema, et kõiki hapuks minewaid piimajagusi ära puhastada, mis ehk lihtsalt weega pesemise juures järele jääwad. Mis pudeli ja gumminisa puhastamise kohta öeldud, maksab ka last-
 roli kohta, mille sees piima keedetakse.

Lapsukesel juud peab hoolega puhastama, et mitte piimajagusi juhu ei jää, mis käärima lähewad ja lapse seedimist rikuvad. Oksendab laps pääle söögi, siis peab järgmisel korral wähem andma, sest kunstlikult toidetawa lapse juures on oksendamine halb märk; pääle

selle ei aita ka palju jõutmine, sest lapsute se edimiseriistad ei jõua kõiki toitu omandada ja ta läheb tarvitamata läbi, võib aga kergesti haigust sünnitada. Igakorra toiduosa juurus olgu esimesel neljal nädalal 40—80 grammi (umbes 3—6 leemelusika täit), pärastpoole 100—200 grammi (umbes $\frac{1}{2}$ —1 klaasitäis), kui laps ijuga jõob; jõob ta aga ijuta, siis vähem. Õrna lapse juures, kel kõht kergesti haigeks jääb, tuleb prof. Biederti nõudmist mööda kätia ja iga 2 $\frac{1}{2}$ naela raske kohta $\frac{1}{2}$ naela jõöki päewa pääle ülesantud piima-segust anda.

On lapsute kõht kõwa, siis on soovitav wee asemel tilliseemneid (Semina foniculi — Fenchelthee) üks theelusika täis tassitäie wee sees keeta ja seda tarvitada, ehk linnase-ekstrakti 1 theelusika täis klaasitäie piima sekka. On aga lapsute kõht lahti, siis on wee asemel odratangu-tummi tarvitada. Tumm tehtakse järgmiselt: võetakse üks lusikatäis odratangu proletoobi wee pääle ja keedetakse $\frac{1}{2}$ tundi, siis lastakse tumm läbi sõreda riide ehk jõhvõela ja segatakse piimaga. Tummi peab igaks jõögiks wärskelt valmistatama.

On laps 7 kuud wanaks saanud, siis hakkab ta segamata piima jõöma, ühes aga piima kõrwal ka muud toitu wähehaawal. Kõige parem selleks on suhkarid (Zwieback), mis keewa piima sees pehmeks läheb; pääle selle võib lapsele weel anda: muna, puuwilja-mahla ja liha-mahla (succus carnis recenter expressus, мясной сокъ, Fleischsaft). Liha-mahl valmistatakse wärskelt elajalihast; seks tarvitatakse liha ilma raswata, lõigatakse parajateks tükkideks ja pigistatakse pressi all mahl wälja. Liha-mahl on punane, lihakarwa wedelik ja on tal tooreliha maitse; maitset võib soola läbi pisut parandada. Pareim on aga liha pälisstaudu pisut küpsutada ja pääle seda pressi alla panna; siis saab mahla, millel küpsise lõhn ja maitse on. Liha-mahl on wäga toidetaw ja kerge seedida. Temas on 6% munawalge-jagusid, kuid 1000 grammist lihast saab kõigest 230 gr. mahla; $\frac{1}{10}$ sellest osast on küllalt lapsele päewas anda.

On laps juba aasta wanaduseks saanud, siis küsib ehk weel mõni, kuidas edasi toita? Teisel aastal jaagu laps kõigest 5 korda päewas süüa, jõösel mitte midagi. Pää-toiduaine on ka siis piim, mida päewa jooksul mitte rohkeimat toopi ei pea andma. Kaks korda jaagu laps piima saiaga, suhkaritega ehk muu selle sarnasega; kaks korda piima ükfinda, üks kord lihaleent mannaga, riisiga ehk muude jahujagudega, ja pääle selle aiawilja, nii kui peeneks hõõrutud por-gandid ehk spinati. Pärast poolteiseaasta wanadust võib nelja korra piima asemel kolm jääda ja kaks korda muud jõöki anda. Ei anta lapsele mitte wahete wahel maisasju, siis jõöb ta päew-päewa kõrwal oma jõöki ijuga, on rõõmus ja rahul.

Alkohoolilisi jookisid ei tohi ei väitejale ega ka juuremale lapsele mitte anda, sest et see ainult kahjulikult lapse terwise pääle mõjub. Lapsed, keda wanemate edewus ehk rumalus alkohoolilisi jookisid, iseäranis õlut — napsi ei anna küll keegi targa aruga inimene lapsele — on tarwitama õpetanud, ei kofu mitte, juuremalt jaolt on nad lõdwad ja werewaesed.

Jääb weel selle pääle tähendada, et lehmapiima ajemetäitjaks mitmesugused kunstlisel teel valmistatud tooded on, nii kui: Nestle lastejahu, Gärtneri rammupiim ja muud sellesarnased ained, mis laste toitmiseks tarwitatakse, kus puhast piima jaadawal pole. Ka nendega on lapsi hääde tagajärgedega toidetud; iseäranis palju kiidulaulusid kuulub wäljamaal Gärtneri rammupiima üle. Mitte see pole pääküsimus: millega toidame meie last?, waid: kuidas toidame meie teda?

Rinnalaps saab emarinnast laitmata toitu, olgu ema waene ehk rikas; ta saab ka toitu enamasti parajas paljuses, sest mida kauemini ta imeb, seda raskemaks läheb saak ja ta jätab järele, kui kõht täis on. Kunstlikult toidetawa lapsetoidu kohta ei wõi meie seda mitte ütelda, ei hääduse ega ka paljuse kohta, sest ei lapsute antud pudeli enamasti tühjaks imeb; imemine pudelist ei tee talle aga ühtgi raskust.

Suremus kunstlikult toidetawate laste seas esimesel eluaastal on väga suur; kuid siin mõjub lastewanemate elujärg; mida paremas järjes lapsujese wanemate elu, seda rohkem lootust elu pääle, mida halwemas järjes wanemate elu, seda rohkem sureb lapsi, mitte üksi kunstlikult toidetawaid, waid ka rinnalapsi, kes emarinnast laitmata toitu saawad; mida wiletsam wanemate elujärg, seda vähem on arusaamist ja lugupidamist terwishoiulistest nõudmistest, kuid ühes ka vähem võimalust, neid nõudmisi täita.

Gespool ülestähendatud juhatused on teenäitajad kunstlikult toidetawa lapse kaswatamise juures ja nad aitawad nende õige tarwituse korral nii mõndagi elu alles hoida, kus võimalust ja tahtmist on neid täita.

A
A-2306

i